

Praktijknetwerken

In praktijknetwerken werken agrarisch ondernemers intensief samen met kennisinstellingen, adviesorganisaties en diverse ketenpartijen en actoren aan het (door)ontwikkelen van kennis voor een verdere verduurzaming van de agrarische bedrijfsvoering. De thema's zijn gelieerd aan overheidsbeleid en/of vloeien voort uit vragen van de sector of groepen ondernemers.

In praktijknetwerken doen alle partijen veel ervaring op met het toepassen van nieuwe kennis en innovaties. Door de koppeling van kennis uit onderzoek en advies aan de innovatieve kracht van ondernemers komen haalbare en effectieve praktijkrijpe oplossingen tot stand. Vervolgens wordt de opgedane kennis en ervaring samen met ondernemers, ketenpartijen en andere belanghebbenden verspreid.

>> Praktijknetwerken

In praktijknetwerken wordt doelgericht gewerkt aan het bereiken van een meer duurzame land- en tuinbouw (specifieke mix van doelstellingen op het terrein van Planet, People en Profit). De redenen om met praktijknetwerken te werken lopen uiteen. Zo is de overheid voor de realisatie van beleidsdoelstellingen sterk aangewezen op de mate waarin het bedrijfsleven zelf verantwoordelijkheid neemt voor de te bereiken doelen. Via praktijknetwerken kunnen veel ondernemers en hun zakelijke partners ervaring opdoen met meer duurzame productiemethoden en een bijdrage leveren aan de beproeving en doorontwikkeling ervan. In de biologische landbouw zien de sector en de overheid in de intensieve samenwerking van alle betrokkenen in praktijknetwerken een sterk hulpmiddel om versneld deze sector te versterken en te verbreden (zie Biologische Praktijknetwerken). Een andere reden om in netwerken samen te werken is de meer directe en specifieke link met de vragen van de ondernemers. 'Oplossingen' die in een specifieke context met alle betrokkenen ontwikkeld worden, leveren vaak een grotere bijdrage aan de gewenste ontwikkelingen dan de algemene, generieke en in laboratoriumsituaties ontwikkelde kennis. Zo staan in het project 'Netwerken in de veehouderij' vraagstellingen centraal die de sector en/of groepen ondernemers tegenkomen bij hun bedrijfsontwikkeling richting meer duurzaamheid.

In de meeste netwerken worden zowel bedrijven individueel begeleid als in groepsverband. Basis voor het werk is meestal een gezamenlijk opgesteld actieplan. Zo'n plan geeft aan hoe er gewerkt gaat

worden aan de gestelde doelen. Deze plannen worden opgesteld op basis van de beschikbare kennis en ervaring van onderzoek, advies en collega's. De ervaring met het actieplan in de praktijk van de ondernemers levert veel informatie op over de acceptatie, haalbaarheid, toepasbaarheid en effectiviteit van de voorgestelde maatregelen (deels via registratie en berekening indicator-kengetallen). De netwerken bieden bovendien goede mogelijkheden voor 'on-farm' onderzoek op deelaspecten en eventuele demo's. Dit wordt vaak uitgevoerd in wisselwerking met andere LNV-onderzoeksprogramma's en ketenpartijen.

Via de praktijknetwerken wordt een goed beeld verkregen van de kansen en knelpunten in de praktijk bij de ontwikkeling van meer vitale duurzame en vormen van landbouw. Ook de niet-technische knelpunten worden zichtbaar. Denk daarbij aan de moeilijkheden bij de samenwerking tussen partijen, belemmeringen in wet- en regelgeving en andere zaken. Op deze wijze kan ook voeding en richting gegeven worden aan de beleids- en onderzoeksagenda.

>> Praktijknetwerken in de biologische landbouw

In de afgelopen periode zijn in vrijwel iedere sector van de biologische landbouw praktijknetwerken actief geweest (zie tabel en kader). De praktijknetwerken streven naar een verbetering van de bedrijfsvoering en versterking van de biologische ketens, zodat de concurrentiekracht toeneemt en de marktpositie verbetert. Dat is in een aantal sectoren hard nodig omdat de betreffende sectoren nog klein zijn, het aantal bedrijven beperkt en de afzetgroei stagneert

Netwerken in de veehouderij: experimenteren met kennisinfrastructuur

'Netwerken in de veehouderij' is een LNV onderzoeksprogramma dat uitgaat van de vraagsturing door netwerken van veehouders en hun zakelijke partners. Het is in 2004 van start gegaan met als één van de doelstellingen het verduurzamen (PPP) van de bedrijfsvoering van de veehouders en het ontwikkelen van de daarvoor benodigde – contextgebonden – kennis door het netwerk, onderzoekers en bedrijven, in een veel nauwere samenwerking dan voorheen gebruikelijk was.

Via vraagarticulatie door deze netwerken is begin 2004 een overzicht verkregen van de – door 160 netwerken als prangend ervaren – kennisvragen voor de verdere ontwikkeling van de bedrijfsvoering. Na selectie (op inhoud en op netwerkpotentie) zijn vijftig netwerken ondersteund door Netwerken in de veehouderij. De volledige vraagsturing door de praktijk resulteerde er overigens in dat een relatief groot aantal bestaande studieverenigingen zich hebben gemeld met een kennisvraag op operationele – korte – termijn. Veelbelovend zijn die netwerken, die de meerwaarde van hun samenwerkingsverband voor kennisproductie en -verwaarding nadrukkelijk hebben overdacht; die expliciet met de structuur van dat samenwerkingsverband willen spelen en die een toekomstvisie hebben op de functie van dat samenwerkingsverband. Bovendien is de gerichtheid op duurzaamheid (PPP) een selectie criterium geweest.

De ondersteuning door Netwerken in de veehouderij – tot najaar 2005 – heeft een aantal netwerken robuuster gemaakt en de meeste geholpen bij de realisatie van hun doelstellingen (zie ook www.verantwoordeveehouderij.nl/netwerken). Voor het vervolg van het programma in 2006 zijn in september ruim zestig serieuze aanvragen ontvangen. Naar verwachting zullen ruim dertig netwerken in 2006 ondersteund worden.

De tender daarvoor is half september 2005 gesloten. Het accent van de nieuwe ronde netwerken zal verschuiven. Zo zullen de netwerken leidend zijn in de communicatie over de inhoudelijke resultaten (in samenhang met hun te ontwikkelen visie over verwaarding); 'Netwerkbegeleiders' houden een faciliterende procesrol, maar krijgen ook als expliciete taak om kennisontwikkeling te identificeren, te stimuleren en te (laten) boekstaven. Betrokken veehouders worden gestimuleerd om die rol van kennismanagement langzamerhand over te nemen.

Netwerken in de veehouderij wordt uitgevoerd door Wageningen-UR i.s.m. de Erasmusuniversiteit Rotterdam, LTO Noord, ZLTO, Gibogroep, DLV, ETC-Ecoculture, AVM Accountants en vele anderen.

Meer informatie: Maarten Vrolijk, [e maarten.vrolijk@wur.nl](mailto:maarten.vrolijk@wur.nl)

(champignons, bomen, glastuinbouw, bollen, bloemen, fruit). De belangstelling om om te schakelen is in deze sectoren dan ook zeer gering. Netwerkvorming (verbreding), onderzoek (verdieping), kenniscirculatie en kennisdoorstroming zijn de peilers van de meeste netwerken. Inhoudelijk staan in de netwerken zowel de vragen van de ondernemers als het streven naar een voortschrijdende invulling van het ambitieniveau van de biologische productierichting centraal (milieu- en diervriendelijk, natuurlijk en integer etc).

>> **Praktijknetwerken in de 'gangbare' landbouw**

In Telen met toekomst worden de nieuwste inzichten uit het gewasbeschermings- en bemestingsonderzoek (Best Practices) door ondernemers beproefd en doorontwikkeld in de praktijk. De haalbare en effectieve maatregelen worden samen met de zakelijke partners van de bedrijven en andere belanghebbenden verder verspreid in de brede praktijk. Uiteindelijk doel is het versnellen van de verduurzaming van de brede praktijk op het terrein van gewasbescherming en bemesting.

In Netwerken in de veehouderij staat de vraagstelling van groepen ondernemers en hun partners centraal. Het onderzoek helpt als projectregisseur om tot een projectplan te komen dat de betrokkenen in staat stelt een oplossing voor hun problemen te vinden. Door de ondernemers en hun zakelijke partners worden zelf samenwerkingsverbanden (netwerken) opgezet. In zo'n netwerk werken ze samen aan strategische en kennisintensieve vragen, die relevant zijn voor de middellange en lange termijn van de bedrijfsvoering. De opgedane kennis en ervaring van de netwerken wordt zowel binnen de netwerken als erbuiten gecommuniceerd.

>> **Kennisdoorstroming**

In de praktijknetwerken wordt de gezamenlijke kennis en ervaring van alle partners omgezet in werkbare methoden en technieken voor optimalisatie en vernieuwing van de bedrijfsvoering. Dat kan zowel betrekking hebben op deelaspecten als op de gehele bedrijfsvoering. Vanuit deze collectieve pool van beproefde kennis en ervaring wordt de doorstroming naar de bredere praktijk opgepakt. In alle

Netwerk	Periode	Aantal bedrijven	Sector
Telen met toekomst	2003-2007	35 groepen (450 bedrijven)	plantaardige teelten open en beschermd
Netwerken in de Veehouderij	2004-2007	50 in 2004/2005 35 in 2006, 2007 nog niet bekend	rundvee, varkens, pluimvee, konijnen, schapen, geiten
BIOM	2002-2005	40	biologische open teelten
BIOKAS	2002-2005	6+12	biologische kasteelten
Biochampgnon	2002-2005	5	biologische champignons
Bioveem	2002-2005	17 veehouders in kerngroep plus 14 studiegroepen (8-10 deelnemers elk)	biologische melkveehouderij
EKOPLUIM	2003-2006	kern van 30 legpluimveebedrijven, 10 opfokbedrijven, 3 broederijen, plus 4 studiegroepen leg (5-10 deelnemers).	biologische pluimveehouderij

De praktijknetwerken, de looptijd en het aantal deelnemende bedrijven.

Telen met toekomst: beleid in praktijk

Het praktijknetwerk Telen met toekomst richt zich op een bredere toepassing van duurzame gewasbescherming en bemesting. Het Convenant Gewasbescherming, de LTO-sectorplannen en het nieuwe mestbeleid vormen het kader. Het uiteindelijke doel is het terugdringen van de milieu- belasting door gewasbeschermingsmiddelen (Convenant) en het realiseren van de waterkwaliteitsdoelstellingen (nog vast te stellen in de Kaderrichtlijn Water). In Telen met toekomst zijn 35 groepen actief, 6 in de glastuinbouw en 29 in de open teelten. In de fruitteelt en glasteelten gaat het met name over gewasbescherming, daar bemesting in deze sectoren geen thema is met grote duurzaamheidsknelpunten. Het startpunt is steeds de 'goede landbouwpraktijk', het vizier gericht op de best mogelijke maatregelen (Best Practices). De Best Practices zijn opgesteld door de LNV onderzoeksprogramma's op het terrein van bemesting, gewasbescherming en systeeminnovatie en beschrijven alle methoden en technieken die nog niet algemeen toegepast worden, maar wel al beschikbaar zijn. Deze Best Practices zijn gepubliceerd (zie literatuurlijst). De Best Practices worden beproefd in de praktijk en waar nodig doorontwikkeld. Niet alle Best Practices blijken haalbaar en effectief. De ervaringen zijn en worden steeds gepubliceerd op de website van dit project www.telenmettoekomst.nl. Zo maakt het netwerk zichtbaar waar de kansen en knelpunten liggen bij het bereiken van de doelen en het rendabel inpassen/toepassen van nieuwe strategieën in de bedrijfsvoering. Samen met bedrijven en organisaties in de agrarische sector verspreid Telen met toekomst zo breed mogelijk de opgedane kennis en ervaring. Denk daarbij aan VEWIN, Unie van waterschappen, Provincies, LTO organisaties, Nefyto, LNV en anderen. Telen met toekomst is een project van Wageningen UR en DLV Adviesgroep en is onderdeel van de Systeeminnovatieprogramma's voor geïntegreerde open en beschermde teelten.

Meer informatie: Frank Wijnands, e frank.wijnands@wur.nl

Praktijknetwerken in de biologische landbouw

In de afgelopen periode zijn in vrijwel iedere sector van de biologische landbouw praktijknetwerken actief geweest (zie tabel). Denk daarbij aan BIOM, BOKAS, BIOVAR, BIOVEEM etc. Enkele worden hier kort behandeld.

BIOM richt zich op akkerbouw, vollegrondsgroenten, fruit, bomen en bloembollen. De teelt en afzet van deze producten is voor een belangrijk deel regionaal bepaald. Daarom zijn er in BIOM een 10-tal regiogroepen (48 deelnemers) gevormd. Belangrijke thema's zijn vruchtwisseling, bemesting, het beheersen van onkruiden, het beheersen van ziekten en plagen en het niveau van kosten en opbrengsten. Naast teelttechnische thema's komen ook afzetgerichte onderwerpen zoals marktorientatie, ketenvorming en ondernemerschap aan bod.

In BOKAS zijn de deelnemende bedrijven zijn gegroepeerd in innovatie- en optimalisatiebedrijven. Bij zes innovatieve glastuinders, die gewend zijn grenzen te verleggen en te experimenteren, wordt kennis ontwikkeld. Bij de twaalf optimalisatiebedrijven ligt de nadruk op het aanscherpen van de bedrijfsvoering met behulp van bestaande kennis. Het project heeft doelstellingen voor de thema's bemesting, gewasbescherming, kwaliteitszorg in de keten, energie en bedrijfskunde.

Het project Biochampignon werkt met een groep van vijf biologische champignonkwekers als kern van het praktijknetwerk. Vier thema's staan centraal: compost en compostingsproces, verbetering van het teeltproces en de afzet, bedrijfsontwikkeling en uitwisseling van kennis. Bioveem is een samenwerkingsproject van zeventien biologische melkveehouders. Specifiek aandachtspunt is het expliciet en overdraagbaar maken van ervaringskennis (Baars et al., 2005 in druk). Ook Bioveem werkt thematisch en probeert een goed evenwicht te realiseren tussen aandacht voor de veehouders die met een bepaald probleem worstelden (optimalisatie) en aandacht voor die veehouders die al innovatieve oplossingen hadden gevonden of op innovatieve wijze aan vooruitgang werkten (innovatie; daar waar al energie op zit). In de loop van het project is nog meer focus gebracht op een beperkt aantal onderwerpen om meer diepgang in het begeleid zoektraject te krijgen.

In de biologische praktijknetwerken werkt Wageningen UR samen met diverse adviesorganisaties (DLV, Cpoint, Agro Eco Consultancy), LBI en vele ketenpartijen. De netwerken zijn onderdeel van de Systeeminnovatieprogramma's biologische open en beschermde teelten en het programma Biologische veehouderij. In 2006 worden de biologische netwerken vernieuwd in samenwerking met het Kennisnetwerk Biologische Landbouw, de georganiseerde biologische sector.

Meer informatie BIOVEEM: Ina Pinxterhuis, e ina.pinxterhuis@wur.nl, BIOM: Wijnand Sukkel, e wijnand.sukkel@wur.nl, BOKAS en

Biochampignon: Rob Meijer, e rob.meijer@wur.nl

praktijknetwerken wordt gebruik gemaakt van een aantal 'standaard' communicatiemiddelen in schriftelijke, digitale (rapporten, artikelen in vakbladen, websites) en mondelinge vorm (studieclubs, excursies, opendagen en inleidingen). Dit wordt aangevuld met doelgroep-specifieke activiteiten, enerzijds gericht op het verkrijgen van draagvlak en anderzijds op het opzetten van gezamenlijke acties met andere partijen. Een leidend principe bij de organisatie van activiteiten voor andere ondernemers is dat ondernemers vooral van elkaar kunnen leren. Zo heeft in Bioveem de strategie 'boeren leren van boeren' centraal gestaan. Gebleken is dat boeren het meest ontvankelijk waren voor nieuwe kennis als die bij een andere boer vandaan kwam, vooral als dat op een bedrijf zelf gebeurde. Juist de veehouder kan als beste ervaringskennis overdragen, het systeem beschrijven met de geheel eigen context.

Voor de verdere verspreiding is samenwerking met adviesinstellingen en ketenpartijen die 'op het erf' actief zijn, essentieel. Zij bereiken immers veel meer ondernemers dan een project ooit op eigen kracht kan. Dat principe is in Telen met toekomst leidend. Vanuit een stakeholderanalyse voor een specifieke regio en sector worden de belangrijkste partijen geïdentificeerd voor wat betreft het noodzakelijke draagvlak en de mogelijke rol bij verspreiding. Van daaruit wordt contact gezocht en een dialoog opgestart, waarbij onderzocht wordt wat het project en de betreffende organisatie voor elkaar kunnen betekenen. De activiteiten ontstaan uit deze dialoog en zijn dus maatwerk.

>> Ervaringen

De aanpak in de praktijknetwerken blijkt in de praktijk zeer waardevol te zijn als middel om de ervaring en kennis van alle betrokkenen in de primaire praktijk te ontsluiten. Voor specifieke situaties in de praktijk komen haalbare en effectieve oplossingen en/of innovaties tot stand. Hiervoor wordt ook wel de term kennisconstructie gebruikt. In deze, veelal langjarige trajecten ontstaat op deze wijze een opgaande leercirkel van 'al doende leren'. Door de beproefde kennis steeds breder te delen komt de kenniscirculatie goed op gang. De uitgekristalliseerde elementen kunnen dan ook via de eenvoudigere methoden van kennisdoorstroming verder verspreid worden. Om echter te komen tot een snellere adoptie in de praktijk is het van belang dat de adviespartijen en ketenpartners die op de bedrijven komen, met deze kennis kunnen en willen werken.

In praktijknetwerken ontmoeten formele kennis (de falsifieerbare en geverifieerde wetenschappelijke kennis) en ervaringskennis (vaak impliciete kennis van de acterenenden) elkaar. Ervaringskennis is per definitie persoons-, situatie- en tijdsgebonden en is daarbij vaak ook impliciet (niet uitgesproken) en dynamisch. In praktijknetwerken

wordt ervaringskennis door reflectie, meten, toetsen en integreren met formele (wetenschappelijke) kennis meer expliciet en algemeen, waardoor het breder toepasbaar wordt. In Bioveem is hier expliciet aan gewerkt in de afgelopen periode. Door aandacht te schenken aan het zoekproces van ondernemers neemt hun vaardigheid toe om het eigen bedrijf verder te ontwikkelen, om zelf oplossingen te vinden voor eigen vraagstukken.

De ervaring van de praktijknetwerken leert ook dat het goed is een evenwicht te bewaren tussen optimalisatie (knelpunten oplossen met bestaande kennis) en innovatie (oppakken vernieuwende zaken). Van belang is dat het uiteindelijk gaat om een bijdrage aan de verduurzaming (economisch, milieutechnisch, sociaal) van de bedrijfsvoering en dat het geheel van die bedrijfsvoering in de gaten gehouden wordt wanneer op onderdelen gewerkt wordt. De praktijknetwerken leveren veel kennis en ervaring en leeromgevingen voor het (competentiegericht) onderwijs. In 2005 worden in de pilot 'Leren met Toekomst' deze mogelijkheden onderzocht. Vanaf 2006 wordt in versterkte mate op de verbinding met het onderwijs ingezet.